

Oponentský posudek bakalářské práce Elišky Dostákové *Diftongizace ý > ej* v pardubických smolných knihách

Posuzovaná bakalářská práce představuje podrobnou analýzu důležitého hláskového jevu v textech, které mohou podstatně doplnit naše poznání jazykového (nejen hláskoslovného) vývoje češtiny doby střední. Je hlubokou sondou do dílčí, předem přesně vymezené části problematiky a mohlo by se zdát, že velmi namáhavá excerpce a v podstatě daný metodologický postup nutí autorku pracovat výrazně mechanicky, nenechávají jí prostor pro závažnější rozhodnutí a mechaničnost nakonec ani nebude vynahrazena výraznými výsledky. Jsem velmi rád, že práce výrazné výsledky přináší a naznačené „předpochyby“ rozptyluje, a to na různých úrovních.

Koncepce práce: A

Úkol práce je přesně vymezen a adekvátně splněn. Na zachycení diftongizace *ý* v *ej* autorka ukazuje jednak místo zkoumaných smolných knih mezi již dříve analyzovanými staršími texty, jednak pravděpodobný vývoj „standardizovaného“ a „běžně mluveného“ jazyka (přívlastky dávám do uvozovek, protože neusiluji o terminologickou čistotu, resp. abych zdůraznil, že vztah mezi zkoumanými zápisy a jazykovými varietami nelze chápat přímočaře) směřující v období mezi 1. a 3. smolnou knihou k většímu zastoupení diftongizované varianty v neformální komunikaci a naopak určitý odklon od ní v kulturním jazyce.

Metodologie a zpracování dat: A –

Autorka používá prověřené metodologické postupy, avšak ne slepě a neinvenčně: odůvodňuje jejich dílčí modifikace, vysvětluje výhody a nevýhody možných řešení, přímo vzorně zachází s hraničními případy, když je podrobně komentuje.

Základem práce je excerpce dokladů, která tvoří přílohu práce. Prezentace výsledků podpořená čísly má vhodnou strukturu i formu, postupuje od celku k dílčím částem a zvlášť ukazuje počty tokenů a hodnoty pro jednotlivá hyperlemma. Zjištěná čísla jsou adekvátně interpretována (k tomu podložena statistickými testy významnosti) a přiměřeně komentována.

K „čísly“ bych měl několik drobných poznámek (vesměs neovlivňujících hodnocení práce nebo je ovlivňujících málo):

- U zastoupení diftongizace v koncovkách (s. 38–42) se postupuje jednak po slovních druzích, jednak po jednotlivých pádech. Nebylo by ovšem patrně od věci obě kritéria ještě propojit, možná bychom se pak dočkali dalších zajímavých výsledků.

- Rovněž poměrně výrazné celkové výsledky pro hyperlemma *býti* (s. 32) by možná bylo dobré opatřit shrnutím počtu jednotlivých tvarů, zvlášť když se (také) tyto výsledky porovnávají s výsledky J. Poráka a J. Filipové (s. 45): *býti* má výrazně méně tvarů s potenciální diftongizací než *bývati*, a tak by neškodilo rychle vědět, nakolik se liší soubory zachycených slovních tvarů.

- Počty dokladů pravděpodobně nejsou v tabulkách zaznamenány úplně precizně. Když jsem si pro zajímavost sečetl počty tokenů v obou zkoumaných knihách z tabulek č. 3, 8, 10, 11, 13 a 18 (jsa k tomuto kroku motivován překlepy v tab. 5, kde má být 23, a ne 27 tokenů s *ej* ve SmolPard1, a v tab. 17, kde $146 \neq 120 + 27$), vyšlo mi 2038 a 2613, ačkoliv v tab. 1 jsou uvedeny počty 2047 a 2600. – Poněkud absurdními důsledky uvádění počtu procent bez desetinných míst jsou zaokrouhlení „hodnot[y] 44,5 % jednou nahoru a jednou dolů“ v tab.

č. 14 (cit. ze s. 36) a „mírné vychýlení opačným směrem“, tj. převaha nediftongizovaných podob oproti předchozí převaze diftongizovaných (dopočítal-li jsem to správně, jde o 884 versus 878 případů), reprezentované hodnotou 50 % v tab. 18 (cit. ze s. 38).

(In margine: dokážu si představit, že jde jen o důsledky spěchu při dokončování práce. O tom by svědčily i některé formulace, které působí jako důsledky „nedotažených“ oprav, např. na s. 37 a 40, nebo velmi chudý komentář k tab. 24.)

- Některé statistické testy se mi zdají být užity poněkud příliš přímočaře: kdybychom např. u tabulek č. 16 a 17 zohlednili korelaci hyperlemmat a tokenů, dostali bychom snad šanci k odvážnějšímu tvrzení, než že se zvýšení počtu ukazuje jako statisticky nevýznamné.

Práce s odbornou literaturou: A

S odbornou literaturou se pracuje zcela adekvátně. Jsou zohledněny relevantní nové práce (Šimečková, Timofeev aj.); úvodním kapitolám práce (tj. k vyjasnění zachycení diftongizace v tiscích) by možná pomohlo, kdyby byly do literatury zahrnuty ještě Voitovy studie o nepřímocharém vztahu grafiky v tiscích a hláskosloví (práce tuto problematiku zmiňuje naprosto okrajově na s. 16).

Úvodní kapitoly jsou zpracovány efektním a efektivním způsobem – po krátkém shrnutí několika tezí za nimi následuje soupis více odkazů do literatury. S ohledem na téma, kdy je potřeba napsat velmi zkomprimovaný úvod s informacemi, které v jiných souvislostech už podalo mnoho dalších autorů, to hodnotím jako velmi zdařilý postup a chválím autorku za tuto volbu – která je mimochodem, jak práce ukazuje, také dobrou prevencí mnohomluvnosti.

Formální úroveň práce: B +

Kompozice práce je poněkud zvláštní. Pátá kapitola se snaží spojit dvě stěžejní témata, charakterizovaná v předchozích kapitolách práce, tj. smolné knihy a zkoumanou diftongizaci, ale tato snaha po mém soudu nevede k úplně zdařilé syntéze, nýbrž vyvolává určitý zmatek: obecná charakteristika památky (5.1) je v analytické kapitole; závěr práce (5.6) není v samostatné kapitole, ale tvoří pouze podkapitolu... Rozložení kapitol bych tedy rozhodně doporučil změnit. Tento nedostatek může práci při letmém pohledu výrazně shazovat, avšak nepřikládám mu zásadní význam, neboť je ve skutečnosti jenom „povrchový“ – a pokud si mohu domýšlet, patrně vedený autorčiným promyšleným plánem, který se ve finále neukázal jako plně funkční.

Práce představuje kvalitní, poměrně vyzrálý odborný text, ve kterém je čtenář bezpečně veden a instruován. Uvedu jedinou výjimku: termín *hyperlemma* je prvně užit na s. 24, ale vysvětlen a uveden do kontextu práce je až o dvě strany později.

Autorka až na několik drobných, někdy diskusních výjimek adekvátně pracuje s lingvistickou terminologií. Ve formulaci „v některých případech se ve smolných knihách vyskytuje za *y* střídnice *aj*“ (s. 20) se podle mého názoru směšuje hláskosloví a pravopis – ale podtrhuji, že je to formulační neobratnost, zbytek práce vylučuje, že by šlo o projev případné autorčiny neznalosti. Označovat zápornou slovesnou předponu jako „negační částici“ (s. 24) je (dnes) neadekvátní. Genitiv sg. slova *hyperlemma* zní *hyperlemmatu* (k s. 34).

Práci nezdobí některé formulace, kromě příkladů zmíněných výše např. „*pod pojmem smolné knihy jsou v raném novověku chápány* svébytné úřední knihy se zápisy o hrdelních zločinech z průběhu hrdelního procesu [...]“ (s. 10); pozn. 9 na s. 17; „výběr koncovky také *komplikuje* konkrétní tvar slova, tzn. konstelace gramatických kategorií (pád, číslo, rod)“ (s. 18) – snad

ovlivňuje, nebo *podmiňuje*, popř. s pasívem?; rukopisy nemají administrativní *náplň* (s. 18), ale *funkci* nebo *určení*, patří k a. *stylu* apod.

Po formální stránce je práce velmi dobrá, obsahuje pouze ojedinělé interpunkční chyby (příznačně po jedné na s. 43 a 44, tj. ke konci práce) apod.

Náměty a dotazy k obhajobě:

- Pracovala jste s novou edicí smolných knih. Jevily se Vám pro daný výzkum jednoho hláskoslovného jevu jako zcela spolehlivé, nebo jste někdy pojala podezření, že dílčí ediční řešení nemusí být úplně v pořádku, případně že byste potřebovala vidět rukopis?

- Vyřazujete-li z analýzy přejímky, nebylo by vhodné vyřadit také některá vlastní jména? (Případně ještě: Vyřazujete-li ze zcela pochopitelných důvodů zájmeno *týž* a neohebné *těž* – velice oceňuji Vaše pečlivé odůvodnění na s. 25 –, nebylo by náležité vyřadit také *týden/tejden*?)

- Vysvětlete prosím, zda jsou počty tokenů v tabulkách správné, nebo ne (srov. moji pochybnost v Metodologii a zpracování dat) – a pokud ne, předložte prosím errata.

Nakonec ještě jedna moje poznámka k jevu zkoumanému v posuzované práci, k interpretaci jeho příčin historiky jazyka různých školení a přístupů a k vědecké práci obecně:

Argumentují-li „čeští diachronních jazykovědců strukturalistického zaměření“ proti německému vlivu na českou diftongizaci také „souvislostí české diftongizace se zánikem párové měkkosti konsonantů“, jak se píše na s. 15, střílejí se tím dost pravděpodobně do vlastní nohy. Ale to píšu jen pro zajímavost, uvedení tohoto argumentu samozřejmě není chybou posuzované práce.

Celkové hodnocení:

Bakalářská práce Elišky Dostákové bez jakýchkoliv problémů splňuje požadavky kladené v ÚČJTK na odborné práce. Znovu připomínám a vysoce oceňuji, že se autorka dokázala vyhnout jisté mechaničnosti, která pracím, jako je tato, tj. detailním výzkumům metodologicky odvozeným od existujících, zpravidla šířeji založeným pracím, velmi silně hrozí.

Autorčina zjištění obohacují dosavadní poznání hláskosloví starší češtiny; určitě by nebylo od věci, kdyby byly výsledky práce v poněkud komprimované podobě předloženy odborné veřejnosti ve formě studie.

Práci jednoznačně doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnocení výborně.

Kubšicy-Rachlow 28. srpna 2020

Mgr. František Martínek, Ph.D.